

Nail DRAGA

KUFIRI-SIMBOL I NDARJËS ME PASOJA KOMBËTARE TE SHQIPTARËT NË MAL TË ZI

Abstrakt:

Në hapësirën etnogeografike shqiptare çështja e kufijve ka marrë përmasa të veçanta në pjesën e dytë të shek. XIX, kur në Evropën Juglindore, filluan të formohen shtetet kombëtare. Pikërisht një dukuri e tillë u përcaktua në sajë të vendimeve në Kongresin e Berlinit(1878), ku filloi dekompozimi i hapësirës shqiptare, që vazhdoi më pas në Konferencën e Londrës (1913), me pasoja të mëdha territoriale e demografike. Në këtë aspekt në veriperëndim të hapësirës shqiptare, vise shqiptare iu dhuruan Malit të Zi, duke iu shkëputur shtetit amë-Shqipërisë. Në rrethana të reja shoqërore e politike, në kuadër të regjimeve e sistemeve të kohës, shqiptarët e këtyre viseve kanë luftuar për të mbijetuar në mbrojtje të identitetit të tyre kombëtar. Kemi të bëjmë me të jetuarit në zonën kufitare, e cila për shqiptarët ishte simbol i kufirit të imponuar, që ka pasur pasoja të ndryshme, që janë të pranishme deri në ditët tona. Vetëm ata që e kanë përjetuar për dekada me radhë një gjendje të tillë, të ndarë nga një kufi i hekurt dhe të izoluar nga populli e shteti amë, mund ta kuptojnë se kufiri nuk ishte thjesht simbol i ndarjes. Siç do të dëshmojnë të dhënat që do të paraqiten në këtë kumtesë, të jetuarit në zonën kufitare përbënte një sfidë të vazhdueshme të ekzistencës dhe të mbijetesës kombëtare.

Fjalët kyç: *Kufiri i imponuar, zona kufitare, mbijetesa e shqiptarëve, komunikimi ndërkufitar.*

Kufiri simbolik, etnik e politik

Zonat kufitare paraqesin një territor të kufizuar pranë kufirit ndërshtetëror ndërmjet dy vendeve. Ata janë krijuar me formimin e shteteve përkatëse, ku në mënyrë të saktë kanë filluar të përcaktohen si të tilla nga shek. XIX. Në aspektin semantik zona kufitare ka të bëjë

me territore të caktuara gjatë kufirit në të dy anët e tij. Zonat kufitare janë territore reale fizike që si të tilla janë bërë çështje me interes në studimin e kufijve. Po ashtu zonat kufitare janë pjesët me polisemike dhe simbolike të territorit, ku vazhdimisht ka ekzistuar “*ndjenja e të jetuarit mënjane shoqërisë*”, por po ashtu edhe “*një mundësi për të zgjedhur dhe manipuluar identitetin*”.¹

Në sajë të raporteve shoqërore dhe ekonomik e nga politikologët këto zona, më të drejtë janë cilësuar si “*të vdekura*” ose “*të akullta*”. Pikërisht në këto zona takohen ideologjitë shtetërore dhe kombëtare. Banorët e zonave kufitare janë ata të cilët e ndiejnë në mënyrë të drejtpërdrejtë ndryshimet në politikat evropiane dhe shtetërore.² Teoria antropologjike shpesh është marrë me kufijtë simbolikë, por veçanërisht e ka hedhur vështirimin midis kufijve simbolikë dhe atyre që janë prezent fizikisht, pra kufijve juridiko-politikë. Që kufijtë politikë të ndikojnë në kategorizimet kulturore dhe shoqërore është logjike, është logjike por në mënyrë të dukshme ky fakt ka të bëjë me gjithë boshtin e teorisë antropologjike për skicimin e kufijve. Zonat kufitare janë zonat ku takohet identiteti etnik dhe kombëtar, ku identitetet përplasen, formohen dhe transformohen³. Por, një konstatim i tillë nuk vlen për ne shqiptarët, sepse në zona kufitare Shqipëri-Mali i Zi, është e banuar pothuaj tërësisht me shqiptarë. Pasi zonat kufitare paraqesin një gamë të gjerë çështjesh, ata mund të trajtohen në shumë aspekte si: historike, ekonomike, gjuhësore, kulturore, antropologjike etj., varësisht prej interesimit dhe profilit të studiuesve të ndryshëm.

Zona kufitare deri në Luftën e Dytë Botërore

Në sajë të vendimeve të Kongresit të Berlinit (1878) një numër i konsideruar i viseve shqiptare iu dhanë Malit të Zi, dhe nga ajo kohë filloi ndarja artificiale e kombit shqiptar nga hapësira etnogjeografike shqiptare. Pikërisht nga kjo kohë filloi përdorimi i një emërtimi të ri, me emrin zonë kufitare, i cili deri atëherë ishte i panjohur, që përfaqësonte hapësirën territoriale për gjatë vijës kufitare në atë kohë

¹ Bjorn Thomasen, “Kufijtë simbolikë dhe politikë-perspektiva antropologjike”, Bu-jku, 31.1.1998, f. 12.

² Po aty.

Malit të Zi dhe Perandorisë Osmane, përkatësisht Shqipërisë. Por, ngjarjet e mëvonshme me rastin e luftërave ballkanike dhe Pavarësisë së Shqipërisë (1912) ndodhi dekompozimi i dytë territorial, ku hapësira etnogeografike shqiptare u përgjysmua, e po ashtu mbeti jashtë shtetit amë gjysma e popullsisë shqiptare.

Edhe në pjesën perëndimore të hapësirës etnogeografike shqiptare, përkatësisht në kufi me Malin e Zi, ndodhën ndryshime territoriale në dëm të shqiptarëve, sepse Mali i Zi u zgjerua territorialisht gjithnjë në anën lindore. Në sajë të rrethanave të reja në regjion zona kufitare deri në Luftën e Dytë Botërore kishte pothuaj një *status të veçantë*, sidomos ka të bëjë me kohën e Mbretërisë Shqiptare dhe asaj Jugosllave.³

Se kjo zonë kishte një qarkullim intensiv nga të dy anët e kufirit, dëshmon e dhëna se nga liqeni i Shkodrës e deri në grykëderdhje të lumit Buna kanë ekzistuar 9 vendkalime kufitare: *Skje-Zogaj, Shtegvashë-Vidhgar, Kravar-Shtuf, Sukubinë-Muriqan, Sukubinë-Goricë*, ndërsa në lumin Bunë ishin: *Fraskanjel-Belaj, Shëngjergj-Prekalë, Reç-Luarzë dhe Shënkollë-Pulaj*. Nëse këtyre vendkalimeve ua shtojmë edhe lundrimin e lirë nëpër liqenin e Shkodrës (*Shkodër, Shirokë, Zogaj, Skje, Pllavnicë*) dëshmon se regjioni në trekëndëshin Ulqin-Shkodër-Pllavnicë ishte ndër regjionet me frekuentuese në zonën kufitare në mes Malit të Zi (Jugosllavisë) dhe Shqipërisë.⁴ Po ashtu ishin në funksion edhe vendkalimet në *Hani i Hotit-Bozhaj, Grabom-Cemi i Trieshit, Vermosh-Guci* etj., duke dëshmuar një zonë me mundësi të mëdha qarkullimi në të dy anët e kufirit. Ishte kjo koha e artë e zonës kufitare, e cila fatkeqësisht, pas Luftës së Dytë Botërore do të mbes në

³ Nail Draga, *Etnia dhe hapësira*, Art Club, Ulqin, 2017, f. 189-190.

Pikërisht në këtë kohë në lidhje me këtë çështje deri në Luftën e Dytë Botërore në mes Mbretërisë Jugosllave dhe asaj të Shqipërisë janë nënshkruar marrëveshje (1925, 1929), duke përcaktuar vendkalimet kufitare (VKK) si dhe është bërë pajisja e qytetarëve me Kartën e Kufinit për qarkullimin e tyre dhe të mallrave. Në këtë kohë zona në fjalë kishte distancën 15 km. dhe veçohet me një qarkullim intensiv sikurse zonat analoge në Evropën Perëndimore.

Me anë të lejes së kufirit qytetarët e kësaj zone kanë shkuar në treg për të tregtuar, kryesisht në Shkodër, pastaj kanë kullotur bagëtitë apo punuar tokën në anën tjetër të kufirit ndërsa në mbremje janë kthyer në vendbanimet e shtëpitë e tyre.

⁴ *Societe des Nations*, volume CLIX, 1935-1936, nr: 3649-3680, f. 51, 55, 57; Gavro Perazic, *Skadarsko jezero i Rijeka Bojana u medjunarodnom pravu*, Titograd, 1981, f. 75.

kujtesën e popullatës përkatëse. Dhe nuk ka se si të jetë ndryshe sepse vendbanimet dhe popullsia e kësaj zone kishin privilegje apo tretman të veçantë që nuk i kishin ata jashtë kësaj zone. Ndërsa gjatë kohës së Luftës së Dytë Botërore nuk ekzistonte kufiri i ndarjes në mes dy shteteve, sepse viset shqiptare iu bashkëngjiten Shqipërisë, andaj nuk kishte pengesa qarkullimi.

Zona kufitare pas Luftës së Dytë Botërore

Me të përfunduar Lufta e Dytë Botërore dhe vendosjes së pushtetit të ri ideologjik në vitin 1944, sa i përket zonës kufitare pothuaj çdo gjë vazhdoi si më parë, duke funksionuar të gjitha vendkalimet kufitare si para luftës. Ishin këto vendime politike, që ishin me qasje identike ideologjike që patën veprim deri në vitin 1948 kur u ndërpre në marrëdhëniet në mes ish-Jugosllavisë dhe Shqipërisë. Por, pas këtij viti fatal (1948) filloi mbyllja hermetike e Shqipërisë, ku u mbyllën të gjitha vendkalimet kufitare, ndërsa mbeti në funksion vetëm ai në *Hani i Hotit- Bozhaj*. Politika e vetizolimit të Shqipërisë i konvenonte Jugosllavisë, ku pasojat për shqiptarët ishin shumë dimensionale. Në mënyrë të veçantë pasoja kanë pasur shqiptarët në Mal të Zi si popullsi më e pakët në numër, e cila ishte e vendosur pothuaj tërësisht pranë kufirit me shtetin amë, por pa komunikim me pjesën tjetër të kombit, që meriton një qasje të veçantë sociologjike.

Foto. Nr.1. VVK Hani i Hotit-Bozhaj i vetmi në mes Shqipërisë e Malit të Zi nga viti 1948-2002

Në lidhje me këtë çështje gjatë kësaj periudhe kohore ka rrëfime të ndryshme dramatike që i ka përjetuar popullata shqiptare si në Shtoj të Ulqinit, Anë të Malit, Krajë, Malësi e Guci që mund të jetë një material me vlerë për skenar filmi. Dhe s'ka si të jetë ndryshe kur janë ndarë në mënyrë artificiale pjesëtarët e familjeve, pa të drejtë takimi e komunikimi për rreth pesë dekada. Ishte kjo koha e monizmit kur nuk preferohej as të shikohej në drejtim të kufirit e jo me të komunikohesh, sepse pasojat kanë qenë të pranishme.

Nga ana tjetër pushteti në Shqipëri vendosi gardhin e hekurt apo si e kanë quajtur *klonin*, që ishte tmerr për popullatën e zonës kufitare, që i tillë ishte deri në vitin 1990. Ishte koha e izolimit të Shqipërisë ku të jetuarit në zonën kufitare ishte sakrificë por edhe qëndresë e jashtëzakonshme me plot të papritura, të denja për skenarë filmi. Kalimi ilegal i kufirit nga ana e Shqipërisë ishte me shumë rreziqe qoftë ai tokësor apo ujor. Në tentim për të kaluar kufirin ka pasur plagosje, lëndime e vrasje, por edhe mbytje në ujë (lumi Buna, liqeni i Shkodrës e deti Adriatik), ku për ca ngjarje në vitin 1990, autori i këtij artikulli është dëshmitar okular.

Ndërsa kur është fjala për vizitat e ndryshme qofshin ata familjare apo turistike ndonëse të rralla janë realizuar përmes vizave, duke filluar nga viti 1972, ndërsa pas vitit 1981, në sajë të ngjarjeve në Kosovë u reduktuan dukshëm, deri në vitin 1990. Me një fjalë të jetuarit në zonën kufitare nuk ka qenë e lehtë, sepse ishin zona të rrezikut të përhershëm, me qarkullim të kufizuar, pa investime në infrastrukturë etj., çështje këto që popullata jashtë kësaj zone e ka pasur të vështirë për t'i kuptuar, sepse nuk i ka përjetuar.

Qasje të ndryshme të pushtetit për zonën kufitare

Se politika e shtetit mund të jetë e lëvizshme për shumë çështje në marrëdhënie me fqinjët, dëshmon qasja ndaj zonës kufitare nga ana e ish-shtetit jugosllav, i cili në praktikë ka pasur qasje të trefishtë. Kështu p.sh. në kufirin në mes Sllovenisë dhe Italisë në gjatësi prej 202 km ishin në funksion 43 VKK, e me Austrinë në gjatësi të kufirit prej 324 km ishin 39 VKK, apo gjithsej 82 VKK. Pra, kishim të bënim me një zonë kufitare tipike evropiane, me qarkullim të njerëzve dhe

mallrave, ku qytetarët kanë jetuar në njërin e kanë punuar në shtetin tjetër, duke pasur qarkullim të përditshëm.⁵ Ndërsa qasja e dytë e shtetit jugosllav ishte me vendet tjera kufizuese (Hungari, Rumani, Bullgari e Greqi), ndërsa qasja e tretë vlente vetëm për Shqipërinë. Ishte kjo politika e cila i konvenonte ish-Jugosllavisë, ku me Shqipërinë ishin në funksion vetëm tre VKK, sepse thënë të drejtën Shqipëria fatkeqësisht parësore ka pasur çështjen ideologjike e jo atë kombëtare të interesimit për bashkëkombësit e vet përtej kufirit. Pra, kemi pasur të bënim me një politikë e cila nuk ishte në favor të çështjes kombëtare, por kryesisht ideologjike, e cila ishte demagogji me pasoja të mëdha kombëtare.

Deri në vitin 1990, në Mal të Zi si zonë kufitare është llogaritur territori në distancë 10 km prej kufirit me Shqipërinë.⁶ Sipas llogaritjes sonë del se zona kufitare në Mal të Zi ka pasur sipërfaqe prej 1720 km². Në këtë zonë kanë marrë pjesë gjithsej 121 vendbanime nga komuna e Ulqinit, Tivarit, Titogradit, Beranës e Plavës.

Dhunë psikologjike në zonën kufitare

Pas prishjeve të marrëdhënieve shtetërore Shqipëri – Jugosllavi (1948), popullsia shqiptare e zonës kufitare në aspektin psikologjik kishte një status të veçantë në krahasim me shqiptarët jashtë kësaj zone. Jo vetëm mbajtja e dokumentit personal me vete gjithmonë në këtë zonë por edhe elemente të tjera ishin të veçanta për çdo individë. Se kemi të bëjmë me një zonë të veçantë madje me rrezikshmëri të lartë se kanë ekzistuar gjasat që qytetari të arrestohej nga rojet e kufirit (ushtarët) apo policia nuk ishte befasi, sepse kanë ndodhur edhe vrasje të shqiptarëve në kufi. Ishin këto inskenime të policisë politike, për të frikësuar e terrorizuar popullatën e zonës kufitare. Nëse qytetari ishte duke punuar arën, apo bartur prodhimin e saj nuk është dashur të flasë me ton të lartë, për të mos u dëgjuar në anën tjetër të kufirit. Po ashtu nuk është dashur të shikojë në drejtim të anës tjetër të kufirit, apo të bëjë me dorë apo gjestikulacione të ndryshme. Qytetari ka qenë i obliguar që pa perënduar dielli të largohet larguar nga zona kufitare, sepse nëse ndodhte e kundërta pasojat kanë qenë të mëdha.

⁵ Nail Draga, *Shqiptarët në Mal të Zi*, Art Club, 1994. f. 80.

⁶ Sl. List SRCG br.12/1986.

Fejesat, martesat e parealizuara

Mbyllja e kufirit në mes Shqipërisë e ish-Jugosllavisë në vitin 1948, për shqiptarët në Mal të Zi ishte fatale, por në veçanti ishte për shqiptarët e zonës kufitare. Deri në këtë vit, raportet shoqërore e familjare në mes popullsisë shqiptare në të dy anët e kufirit në zonën kufitare ishin normale, pavarësisht se ekzistonte kufiri politik ndërmjet dy vendeve. Çështje të veçantë ishin ndarjet familjare, ku është ndërprerë komunikimi në mes vajzës, djalit, nënës e babait që jetonin në zonën e kufitare e gjetiu. Por, mbyllja e kufirit(1948) dhe izolimi i Shqipërisë ka ndikuar edhe në mos realizimin e martesave në mes qytetarëve nga të dyja anët e kufirit. Kështu kemi pasur raste që vajzat nga ana tjetër ishin të fejuara me djem nga ana tjetër (Ana e Malit etj.), por mos realizimit të martesave të tilla ndikoi ndërprerja e marrëdhënieve në mes dy vendeve. Raste të tilla ka pasur në vendbanimet e ndryshme të zonës kufitare, si nga Sukubina, Shtodri, Kravari etj., por edhe në vendbanime tjera në zonën kufitare ndërmjet dy vendeve. Nga viti 1948, ato vajza që ishin të martuara në Shqipëri nuk kanë mundur të vizitojnë prindërit e tyre, as për rast lindje, dasma apo vdekje. Ishin momente të veçanta emocionale, sepse u bë një ndërprerje familjare, ku nuk është marrë parasysh realiteti shoqëror, por ka dominuar kursi ideologjik në Shqipëri, me izolim me pasoja kombëtare deri në vitin 1991.

Zona kufitare pas vitit 1991

Rënia e Murit të Berlinit në nëntor të vitit 1989, paralajmëroi rënien më pas të këtij sistemi edhe në vendet e tjera të kampit socialist. Në këtë përmbysje Shqipëria nuk kishte si të ishte përjashtim duke ditur se aty ishte i instaluar sistemi i diktaturës që ishte ideologjik e në kundërshtim me interesat e popullit shqiptar. Ndonëse me vonesë edhe në Shqipëri nga viti 1990 gjendja filloi të ndryshoi duke marrë përmasa tjera nga viti 1991 e më pas. Është pikërisht ndryshimi i sistemit në Shqipëri, ku nga viti 1991, filloi lëvizja popullsisë, e cila për dekada në monizëm ka qenë dukuri e ndaluar. Fillimisht migruan nga zonat rurale në ato urbane por më pas edhe në botën e jashtme. Në këtë dekompozim demografik, popullsia e zonës kufitare nga Vermoshi(Kelmendi) e më në jug ishte e

para që emigroi, ku popullsia vendore është zvogëluar dukshëm, dukuri kjo cila nuk ka të ndalur, qe është pasojë e sistemit të diktaturës në Shqipëri në të kaluarën(1945-1990).

Ndërsa në lidhje me hapjen e VKK të reja përveç atij ekzistues në Han të Hotit, nga ana e Shqipërisë, por edhe Malit të Zi në këtë aspekt u punua gjatë kësaj dekade edhe për kalime të tjera, ku pas 54 viteve, pikërisht me 28 maj 2002 u rihap VKK *Muriqan-Sukubinë(Shkodër-Ulqin)*. Ishte kjo ngjarje e rrallë e papërshtuar me pjesëmarrje masive të popullsisë nga të dy anët e kufirit, ku i pranishëm ishte edhe autori i këtij artikulli. Hapja e këtij vendkalimi kufitar përjashtoi kalimin ilegal të kufirit që ishte bërë dukuri e zakonshme nga viti 1991, pothuaj në të gjitha fshatrat e zonës kufitare në komunën e Ulqinit, e jo vetëm të saj, sepse tani distanca Shkodër-Ulqin nga VKK në Hani i Hotit - Bozhaj (160km) tani është 38 km.

VKK në mes Shqipërisë dhe Malit të Zi(2015)

Me pas është hapur me 8 shtator 2003 edhe VKK në Vermosh-Guci, përkatësisht Kelmend-Plavë-Guci. Ky VKK qëndron i hapur me orar dhe në periudha të ndryshme të vitit. Infrastruktura rrugore fillimisht ishte e dobët sidomos nga ana shqiptare, por me rindërtimin e saj do të jetë shumë shpejt sipas standardëve bashkëkohore.

Rihapja e këtij VKK riktheu kontaktet e ndërprera nga viti 1948, ndërmjet dy krahinave etnografike të Kelmendit dhe Gucisë.

Se çështja e komunikimit rrugor është bërë e nevojshme ndërmjet qyteteve apo zonave të ndryshme, dëshmon angazhimi për lidhjen rrugore në drejtimin Plavë-Podgoricë prej 181 km, sepse kalimi nëpër territorin e Shqipërisë(Plavë-Guci-Vermosh-Tamarë-Dinoshë-Podgoricë)do ta shkurtonte dukshëm këtë distancë në 43km. Dhe në sajë të angazhimit të qeverive të dy vendeve përfundimisht një ide e tillë u realizua në praktikë ku zyrtarisht me 3 gusht 2021, është hapur vendkalimi kufitar Grabom-Cemi i Trieshit. Dhe në sajë të këtij vendkalimi ndërmjet Shqipërisë dhe Malit të Zi në funksion janë katër vendkalime kufitare, që janë në favor të komunikimit dhe të qarkullimit ndërkuftar në këtë mjedis si ka qenë në mes dy luftërave botërore. Ndërtimi i kësaj rruge, riktheu qarkullimin e mëhershëm dhe lidhjen natyrore të krahinës së Plavës e Gucisë me Shkodrën.

Vendkalime që janë në përgatitje

Nga një VKK sa ishte në funksion ndërmjet Shqipërisë dhe Malit të Zi deri në vitin 2002, më pas gjendja ndryshoi në mënyrë pozitive nga del se tash në ndërmjet dy vendeve në funksion janë tre VKK . Por, duke parë nevojën dhe kërkesat e popullatës shqiptare në zonën kufitare për hapjen e VKK të tjera si dhe bashkëpunimin në mes Shqipërisë dhe Malit të Zi në përgatitje e sipër janë edhe ato në:

Qafë Vranicë-Plavë, ndodhet në afërsi të fshatit Çerem të rrethit të Tropojës. Pas përmirësimit të infrastrukturës rrugore ky vendkalim do të bëjë të mundur lidhjen e të gjithë zonave të Tropojës dhe Malësisë së Gjakovës me Plavën dhe Gucinë në Mal të Zi.

Hutaj(Skje)-Zogaj, ndodhet në breg të liqenit të Shkodrës, përkatësisht afër Shirokës, me 1.200m distancë nga vendkalimi në Hutaj(Skje) në krahinën e Krajës në Mal të Zi. Viteve të fundit është diskutuar shumë ne lidhje me hapjen e këtij vendkalimi, sepse ka rëndësi të veçantë për popullsinë e Krajës, sepse përmes këtij vendkalimi Shkodra është larg 12km. Punimet në këtë rrugë përfundimisht kanë filluar në këtë vit(2025) dhe pritet që ky VKK të hapet zyrtarisht në vitin 2026. Do të ishte kjo lidhja unazore e liqenit të Shkodrës nga ana juglindore e tij.

Vendkalime në perspektivë

Shtoj-Velipojë, ndodhet në pjesën e poshtme të lumit Buna, përkatësisht në drejtimin *Shënkollë-Pulaj*. Ka kohë që diskutohet për një projekt të tillë, sidomos nga Qeveria e Shqipërisë, sepse do të ishte kjo një vazhdimësi e bregdetit të Ulqinit, përkatësisht Plazhit të Madh të Ulqinit me atë të Velipojës, që përbëjnë një kompleks unik natyror jo vetëm për Adriatikun por edhe më gjerë. Ky projekt do të kishte vazhdimin në drejtim të Shëngjinit duke vazhduar më pas për Lezhë. Një VKK i tillë kërkon investime kapitale nga fakti se duhet të ndërtohet ura mbi Bunë.

Një VKK i tillë përveç se do të kishte qarkullim dominues gjatë sezonit turistike, po ashtu do të ishte në funksion gjatë tërë vitit, sepse do të zvogëlonte dukshëm ngarkesën e VKK Sukubinë-Muriqan, sepse nga drejtimi Tivar-Ulqin do të shkohej në drejtim të Shtojit për të vazhduar tutje në Shqipëri. Nuk ka dilemë se ndërtimi i këtij VKK do të ishte një kapitull i ri në ofertën turistike dhe qarkullimit të qytetarëve të këtij regjioni si dhe bashkëpunimit ndërshtetëror ndërmjet Malit të Zi dhe Shqipërisë, në mënyrë identike si në vendet e Evropës Perëndimore.

Rruga Plavë- Deçan duhet të përshpejtohet

Si vazhdimësi logjike e rrugës Shkodër-Plavë, apo Podgoricë-Plavë, është rruga në drejtim të Kosovës. Nëse nga Plava në drejtim të Kosovës ekziston rruga tradicionale ajo përmes Çakorrit, ajo ka pasur tretman të kufizuar gjashtë mujor, sepse qarkullimi ishte i mundur vetëm gjatë verës, sepse dimrit kjo rrugë ishte e bllokuar.

Andaj e vetmja linjë rrugore për Kosovë nga krahina e Plavë-Gucisë, është vetëm nga ana e Rozhajës në drejtim të Pejës apo të Mitrovicës. Por, pas çlirimit të Kosovës(1999), është shpalosur ideja e ndërtimit të rrugës në drejtimin Deçan-Plavë. Përfundimisht kjo rrugë me gjatësi 35km ka filluar së ndërtuari me 25 shtator 2014. Në kuadër të komunës së Deçanit nga kjo gjatësi rrugore janë 20 km ndërsa pjesa tjetër prej 15 km është në kuadër të komunës së Plavës. Ndonëse është parashikuar që kjo rrugë të ndërtohet në tri faza dhe përfundimi është parashikuar të përfundojë në vitin 2017, por ka kohë që punimet

janë ndërprerë pjesërisht, sepse pengesë paraqet Manastiri ortodoks i Deçanit, pa ndonjë arsyetim bindës për opinionin.

Mendoj se një veprim i tillë është më prapavijë politike, për të penguar realizimin e një projekti të tillë infrastrukturor që është në favor të komunikimit të Deçanit me Plavën në aspektin e zhvillimit të përgjithshëm ekonomik e po ashtu bën bashkimin natyror të viseve shqiptare si asnjëherë më parë, duke qenë një arterie me vlera shumëdimensionale, e sidomos për krahinën e Plavës dhe Gucisë. Nëse nuk do të ketë pengesa tjera subjektive, dhe angazhim konkret në komunën e Plavës, sepse ata ende nuk punuar në këtë drejtim, andaj duhet vullnet politik e angazhim konkret për të realizuar objektivat e parapara vite më parë.

Rruga e Çakorrit ende e mbyllur

Nga viti 1999, pas përfundimit të luftës në Kosovë, rruga tradicionale Guci-Plav-Çakorr-Pejë, është e mbyllur dhe si tillë vazhdon edhe tash. Ndonëse me datën 21.3.2018, në Kuvendin e Kosovës është votuar demarkacioni me Malin e Zi⁷, por ende nuk është bërë delimitimi i shenjave të kufirit. Pavarësisht këtij konstatimi në vitin 2019, nga komuna e Plavës është paraqitur kërkesa në Qeverinë e Malit të Zi për hapjen e VKK në Çakorr, qëllimi i së cilës është zhvillimi i lidhjes sa më të mira me Kosovën, për zhvillimin e mundësive ekonomiko-turistike, si dhe orientimin tradicional të banorëve në këtë vendkalim kufitar, por, deri më tash nuk ka informacion se kjo çështje është trajtuar në nivel qeveritar.

⁷ Në lidhje me këtë çështje shih: QPZH, Demarkacioni Kosovë-Mali i Zi (aspekte ndërkombëtare, gjeografike, politike dhe historike), Prishtinë, 2015, f. 9-108.

Rruga Deçan-Plavë(35km) bën lidhjen natyrore të hapësirës shqiptare

Nga Rozhaja në Pejë për 18 minuta

Ndonëse ideja për mundësinë e lidhjes së Rozhajës me Pejë përmes tunelit ka ekzistuar edhe më parë, informata konkrete në këtë aspekt kemi nga maji i vitit 2008. Ishte pikërisht takimi i përfaqësuesve të Qeverisë së Malit të Zi dhe të Kosovës të cilët paralajmëruan e një mundësi të tillë që do të ishte në favor të lidhjeve bashkëkohore rrugore në mes dy qyteteve. Një financim i tillë mund të realizohej nga buxheti i shteteve përkatëse por edhe nga fondet evropiane. Në takim është cekur se duhet nisur procedura në mbi mbledhjen e dokumentacionit për hartimin e studimit të lokacionit ku do të definohen elementet teknike të projektit. Realizimi i një projekti të tillë do kishte përfitime për Malin e

Zi e në veçanti për qytetarët e Rozhajës dhe të Pejës.

Rruga ekzistuese Rozhajë-Pejë është e gjatë 46.9km, ndërsa sipas llogaritjeve teknike nëse hapet tuneli më gjatësi 7,25 km kjo rrugë do të ishte e gjatë 23.5km, ku në Pejë do të arrihej për 18 minuta. Një qarkullim i tillë do ta bënte Rozhajën si pjesë integrale të zonës gravituese të Pejës jo vetëm në aspektin tregtar, duke rikthyer kohërat e kaluara. Angazhimi konkret i qeverive të dy vendeve në realizimin e një projekti të tillë do të ishte në favor të integritetit të zonës kufitare duke eliminuar spekulimet se kemi të bëjmë vetëm deklarime të rastit sikurse në fushatat zgjedhore.

Mungon linja ujore

Pasi deri me tash ekzistojnë vetëm VKK tokësore duhet punuar në hapjen e atyre ujore, nëpër liqenin e Shkodrës dhe lumin Buna. Edhe pse është bërë përpjekja e parë në verë të vitit 2006 me hapjen e linjës liqenore Shkodër(Ura e Bunës)-Virpazar, çdo gjë mbeti vetëm me rastin e inaugurimit të kësaj linje në ceremoninë zyrtare, sepse pas ca muajve, flamujt e vendosur në vendin përkatës u tërhoqën. Edhe pse më pas disa herë është potencuar për vendosjen e kësaj linje në funksion, gjatë sezonës së verës, deri më tash nuk është marrë ndonjë veprim konkret, nga asnjëra palë. Do theksuar me këtë rast, se linja e tillë liqenore ka ekzistuar në mes dy luftërave botërore. Kësaj linje duhet shtuar edhe mundësinë e lundrimit për gjatë lumit Buna, sepse është i lundrueshëm gjatë tërë vijës ujore(44km), duke shkuar në drejtim të Ulqinit apo Velipojës e Shëngjinit. Linjat ujore në këtë mjedis varësisht prej kushteve do të kishin rëndësi të veçantë për zhvillimin e turizmit dhe valorizimit të monumenteve kulturo-historike në këtë regjion, sidomos gjatë stinës së verës.

Përfundim

Në sajë të rrethanave shoqërore e politike në mjediset përkatëse kufiri paraqet çështje të veçantë që mund të trajtohet në shumë aspekte; historik, gjeografik, antropologjik apo sociologjik. Vetëm popullata e cila ka jetuar pranë kufirit, përkatësisht në zonën kufitare është në gjendje të dëshmojë të jetuarit dhe të vepruarit, në krahasim me ata jashtë zonës së tillë. Në këtë aspekt shqiptarët kufirin e kanë përjetuar si simbol të ndarjes, ndërsa popullsia në zonën kufitare, si zonë e rrezikshmërisë, kërcënimit, emigrimit, moszhvillimit dhe e mbijetesës.

Shqiptarët në viset e tyre autoktone që iu dhanë Malit të Zi në sajë të vendimeve të Fuqive të Mëdha në Kongresin e Berlinit(1878) dhe Konferencës së Ambasadorëve në Londër(1912/13) ishin të gjithë pjesë e zonës kufitare, të kufizuar me shtetin amë Shqipërinë. Për çështje të komunikimit kanë funksionuar vendkalimet kufitare që janë varur në sajë të raporteve në mes dy vendeve. Në këtë aspekt këtë çështje e kemi trajtuar në tri faza: deri në Luftën e Dytë Botërore, pas Luftës së Dytë Botërore dhe pas vitit 1991, që ka të bëjë me rënien e sistemit dhe ideologjisë komuniste. Vetëm pas vitit 1991 kufiri dhe zona kufitare mori përmasa tjera komunikuese e zhvillimore për popullsinë përkatëse. Deri në vitin 2002, në mes Malit të Zi ka qenë në funksion vetëm një VKK (Bozhaj-Hani i Hotit), ndërsa më pas janë hapur edhe tri vendkalime tjera kufitare ndërmjet dy vendeve që është në favor të qarkullimit të individëve e mallrave duke ofruar mundësi të mëdha zhvillimore dhe integruese për popullsinë e zonës përkatëse.